

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

IZM seminārs 13.12.2023.

«Valsts valodas politika valodas attīstībai un lietojumam»

SASNIEGUMI UN NEATRISINĀTIE JAUTĀJUMI LATVIJAS VALODAS POLITIKĀ: ATSKATS UZ 35 GADU PIEREDZI

Ina Druviete

SVARĪGĀKO NORIŠU HRONOLOĢIJA

1988 – Valsts valodas statusa atjaunošana

1989 – LPSR Valodu likums

1992 – Latvijas Republikas Valodu likums

1992 – Valsts valodas centra dibināšana

**1996 – Tulkošanas un terminoloģijas centra
dibināšana**

1998 – Valsts valodas statusa noteikšana Satversmē

1999 – Valsts valodas likums

2002 – Valsts (Latviešu) valodas aģentūras dibināšana

2014 – Satversmes ievada pieņemšana

**2005, 2015, 2021 – Valsts valodas politikas
pamatnostādnes**

LATVIJAS VALODAS SITUĀCIJA UN VALODAS POLITIKA

- **Mērķis** – latviešu valodas ilgtspēja, latviešu valodas runātāja tiesību nodrošināšana.
- Latviešu valodas ilgtspēja jāvērtē uz globālo sociolingvistisko procesu fona, ņemot vērā gan objektīvo valodas situāciju, gan latviešu valodas kolektīva lingvistisko attieksmi gan Latvijā (latviešu valodas kā L1 un L2 lietotāji), gan diasporā.
- Etnodemogrāfiskā situācija ir sarežģīta, bet ļauj īstenot mērķi, ja sistēmiski tiek īstenoti pārdomātas valodas politikas vadlīnijas. Bet: mainīgā realitāte liek aktualizēt gan normatīvo aktu sistēmu, gan pieeju pozitīvas lingvistiskās attieksmes veidošanā.

KĀDAS PROGNOZES VARAM IZTEIKT GLOBĀLĀ MĒROGĀ?

Ikviens no pasaules \pm 7000 valodām ir aizsargājams visas cilvēces mantojums, identitātes un kultūras vērtību nesējas. Bet var palielināties plaisa starp valodu simbolisko un ekonomisko vērtību.

Nepiepildīsies prognozes par vismaz 50% valodu izzušanu tuvāko 100 gadu laikā. Valodu izzušanas temps mazināsies – arī starptautisko organizāciju un valstu aktīvas rīcības dēļ.

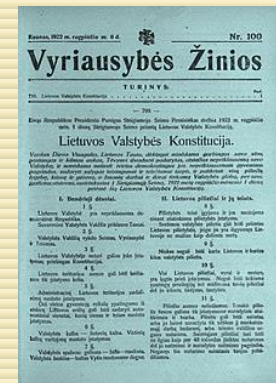
Pieaug dažādi individuālā multilingvisma veidi, attīstīsies *translingvisms, heteroglosija, koda maiņa*.

Izšķirīga būs mākslīgā intelekta un automatizēto tulkošanas rīku ietekme; tās sekas pašlaik nav prognozējamas.

Valodas noturības līmenis būs atkarīgs galvenokārt no etnosa mobilizācijas spējas valodas prioritāra lietojuma nodrošināšanā!

VALODAS POLITIKAS ASPEKTI

- **JURIDISKAIS ASPEKTS**
 - Valodu konstitucionālais statuss
 - Valodu likumi un citi likumi
 - MK noteikumi, citi normatīvie akti
 - Valodas politikas institūcijas
- **LINGVISTISKAIS ASPEKTS**
 - Valodas izpēte – prioritātes, finansējums
 - Valodas standartizācija, normu avoti
- **PEDAGOGISKAIS ASPEKTS**
- **INFORMĀCIJAS UN LINGVISTISKĀS ATTIEKSMES VEIDOŠANAS ASPEKTS**

VALODAS POLITIKAS JURIDISKAIS ASPEKTS

NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

Valsts valodas likums (1999) – ne ideāls, bet stabils pamats.

Elastīga stabilitāte MK noteikumu līmenī.

VALODAS POLITIKAS INSTITŪCIJAS

Saeima, Ministru kabinets

Izglītības un zinātnes ministrija – pamatnostādnes.

IZM Latviešu valodas aģentūra

TM Valsts valodas centrs

Bet: trūkst koordinējošas/ konsultatīvās padomes vai komisijas.

VALODAS POLITIKAS PEDAGOĢISKAIS ASPEKTS

VALODA VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBĀ

**Pāreja uz vienotu izglītības sistēmu valsts valodā
– stratēģija un taktika.**

Otrā svešvaloda – atteikšanās no krievu valodas!

VALODU LIETOJUMS AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ

Kā nodrošināt paralēlingvismu?

LATVIEŠU VALODA KĀ L2 PIEAUGUŠAJIEM

**Valsts finansējums valodas apguvei – neatkārtot
klūdas. Metodiski un organizatoriski nav šķirama no
VĶV apguves izglītības sistēmā.**

VALODAS POLITIKAS LINGVISTISKAIS ASPEKTS

LATVIEŠU VALODAS ZINĀTNISKA IZPĒTE

Kāpēc nepieciešama un regulāri aktualizējama?

Zinātniskās institūcijas – LU (Latviešu valodas institūts), LiepU, DU, RTA u.c.

Kritiski mazs pētnieku skaits, nepārdomāti finansējuma sadales principi (pat 4x mazāk pētnieku un € nekā LT, EE, SI, IS u.c. salīdzināmās valstīs).

VALODAS STANDARTIZĀCIJA

TM Latviešu valodas ekspertu komisija, LZA Terminoloģijas komisija. Normu avotu pieejamība. Augsta digitalizācijas pakāpe.

INFORMĀCIJAS UN ATTIEKSMES VEIDOŠANAS ASPEKTS

«[Jāpanāk] izpratne par to, ka ikviena sociālā bilingvisma izpausme (t.i., krievu valodas lietošana paralēli latviešu valodai [vai tās vietā publiskā komunikācijā]) .. samazina latviešu valodas lietojumu, pamazām tuvina latviešu valodu mazāk, retāk lietotajām, izzūdošajām valodām.»

(Valdmanis, 2021: 7)

POZITĪVĀ, STAGNĒJOŠĀ UN NEGATĪVĀ VIRZĪBA

Kopš 1988.- lēna augšupejoša dinamika valodas prasmē.

Latviešu valodas kā **L1 prasme** – izvērtējama kvalitatīvi. Problemātiska valodas plašo iespēju reālā izmantojumā.

Latviešu valodas kā **L2 prasme** – kvantitatīvi 90%, kvalitatīvi -?

Latviešu valodas **lietojums** – valstiski regulējamās jomās *Valsts valodas likumam* atbilstīgs; valstiski neregulējamās jomās resp. neformālajā komunikācijā – bieži neatbilstīgs valsts valodas statusam.

Valodas prasme ≠ valodas lietojums
← **lingvistiskā attieksme.**

SECINĀJUMI

Pandēmija un Krievijas sāktais karš izgaismojuši vājākos posmus Latvijas valodas politikā. Zema etnolingvistiskā vitalitāte!

Valoda bieži tiek devalvēta līdz komunikācijas mehānisma līmenim, noliedzot individuālu gadījumu ietekmi uz valodas situāciju kopumā.

Valoda tiek izmantota kā līdzeklis politikā, notiek citu mērķu īstenošana emocionālu apsvērumu aizsegā.

Valodas politikā nozīme ir ne tikai konkrētam likuma pantam vai valodas lietojumam konkrētā situācijā, bet fakta verbālajam un neverbālajam kontekstam.

Naratīvs ap konkrētu norisi var būt ar daudz dziļāku un plašāku ietekmi, nekā pats fakts!

IETEIKUMI

Izvērtēt likumu un lēmumu projektus saistībā ar ietekmi uz valsts valodas statusu *de facto*.

Ikvienu lēmumu valodas politikā skatīt plašākā kontekstā un zinātniski pamatot.

Atjaunot augsta līmeņa valodas politikas institūcijas darbību.

Pašreizējā situācijā neplānot *Valsts valodas likuma* atvēršanu un pastāvošo valodas politikas institūciju sistēmas maiņu.

Nodrošināt vispusīgu latviešu valodas izpēti kā pamatu valodas bagātināšanai un standartizācijai.

Diskusijās par valodas politiku nodalīt valodas lietojuma un valodas kvalitātes problēmas. Izvairīties no maldinošas akcentu pārbīdes un vienkāršošanas.

SVARĪGĀKIE DARBI

Valodas politikā visas norises ir saistītas, tomēr noteiktā laikposmā jānosaka prioritātes!

Un 2024. gadā tās ir:

- 1) Vienotas skolas veidošana, atteikšanās no krievu valodas kā otrās svešvalodas apguves vispārējā izglītībā,**
- 2) sabiedriskie mediji tikai valsts valodā vai vienotas sabiedrisko mediju redakcijas veidošana,**
- 3) normatīvos aktos noteikti ierobežojumi krievu valodas prasmes pieprasīšanai nodarbinātībai!**

Un: sabiedrības, pirmām kārtām, valsts amatpersonu izpratnes veidošana (komunikācija plašsaziņas līdzekļos)!

PALDIES!